

ринкового середовища. FSC перевізники ретельно досліджують ринок споживачів, сегментують його і створюють значну кількість пропозицій за класами бронювання, різними умовами, обмеженнями і комбінаціями з метою охоплення максимальної кількості сегментів, страхують ризики непроданих місць шляхом надмірного бронювання. Також FSC перевізники, як правило, пропонують вищий рівень сервісу.

Загалом, різні підходи до управління витратами та доходами авіакомпаній призводять до посилення конкуренції, лібералізації цін, появи нових та удосконаленню існуючих продуктів, що стимулює попит і позитивно впливає на перспективи усієї галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. L. Weatherford, S. Bodily, (1992) A Taxonomy and Research Overview of Perishable-Asset Revenue Management: Yield Management, Overbooking, and Pricing. *Operations Research* 40(5):831-844. <http://dx.doi.org/10.1287/opre.40.5.831>.
2. S. Borenstein, N. Rose, (1994) «Competition and Price Dispersion in the U.S. Airline Industry,» *Journal of Political Economy* 102, no. 4 (Aug., 1994): 653-683.
3. Gallego, G. and van Ryzin, G. (1997) A Multiproduct Dynamic Pricing Problem and its Applications to Network Yield Management. *Operations Research*, 45, 24-41.
4. J. W. Rivkin, Dogfight over Europe: Ryanair (C), Harvard Business School case 700-117 (2000).

МІСТ ТА АРХІТЕКТОНІКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА CONTENTS AND ARCHITECTONICS OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

У статті розглядаються питання політики та стратегії економічної безпеки підприємства. Основні типи систем захисту. Механізми профілактики та знешкодження загроз. Методологічні підходи до створення систем захисту економічної безпеки підприємств. Розглянуто структуру та стратегії захисту підприємства від загроз.

Ключові слова: економічна безпека, ознаки загроз, структура загроз, економічна політика, стратегія безпеки, методологічні підходи.

В статье рассматриваются вопросы политики и стратегии экономической безопасности предприятия. Основные типы систем защиты. Механизмы профилактики и обезвреживания угроз. Методологические подходы к созданию систем защиты эконо-

мической безопасности предприятий. Рассмотрено структуру и стратегии защиты предприятия от угроз.

Ключевые слова: экономическая безопасность, признаки угроз, структура угроз, экономическая политика, стратегия безопасности, методологические подходы.

The article examines the policy and strategy of economic security of the enterprise. The main types of protection systems. Mechanisms of prevention and neutralization of threats. Methodological approaches to the creation of systems to protect the economic security of enterprises. The structure and strategies protect enterprises against threats.

Key words: economic security, signs of threats, threats to the structure, economic policy, security strategy, methodological approaches.

УДК 330.658.005.5

Сотниченко В.М.

к.пед.н., доцент

Державний університет телекомунікацій

Постановка проблеми. Матеріальна база будь-якого суспільства складається з великої кількості суб'єктів господарювання. Тому успішне, повноцінне і ефективно вирішення завдань, що стоять перед економікою держави в цілому, багато в чому залежить від результатів діяльності її виробничих одиниць. Якщо економіка спирається на потужну виробничу базу, на міцні, високорозвинені виробничі одиниці, здатні успішно досягати поставлених цілей, то і вся сукупність економічних потреб суспільства буде задовольнятися своєчасно і повно.

Умови ринкової економіки, в яких здійснюють свою діяльність виробничі одиниці, що існують в різних організаційно-правових формах, до кінця не визначені і спрогнозувати можливі зміни надзвичайно важко. А в умовах економічної кризи для підприємств, які ще не набрали необхідної виробничої потужності, кількість ризиків і загроз суттєво збільшується. Цьому значною мірою сприяють

такі фактори, як нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, різного роду конфлікти – від соціально-політичних до міжетнічних. А криміналізація суспільства, недосконалість законодавства різко загострюють проблему забезпечення економічної безпеки підприємства.

Підприємство певною мірою можна порівняти з добре налагодженим багатофункціональним механізмом. Є головна функція – вироблення продукції і безліч допоміжних, які забезпечують реалізацію завдань на її рівні. Головними є два аспекти функціонування підприємства – внутрішній і зовнішній. Це питання вивчене достатньо повно. Спираючись на результати вже проведених досліджень, можемо стверджувати, що і той, і інший аспекти є предметом уваги керівництва підприємства в плані забезпечення економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однозначного визначення поняття «економічна

безпека» немає, є схожі. Як правило, розглядається дослідниками в контексті визначених наукових цілей та завдань. Тема надзвичайно актуальна і її актуальність зростає й надалі через посилення факторів зовнішнього втручання у процеси функціонування національної економіки. Останнім часом з'являється багато публікацій, присвячених проблемам економічної безпеки підприємств.

Наприклад, автор Безуглая Н.С. вважає, що стабільна економіка можлива лише за умови, коли є чітка і зрозуміла концепція економічної безпеки, побудованої на врахуванні факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, на аналізі ризиків та загроз для економічної безпеки підприємства.

Васильців Т.Г., розглядаючи шляхи та напрями зміцнення економічної безпеки підприємства, одним із головних завдань визначає економічні відносини у процесі забезпечення економічної безпеки підприємництва в системі економічної безпеки держави. Важливим автор вважає також посилення соціальної відповідальності підприємництва у системі заходів щодо зміцнення економічної безпеки.

Батова В.Н. і Павлов А.Ю. сутність поняття економічної безпеки розглядають у контексті економічної безпеки бізнес-процесів. Автори запропонували організаційну модель бізнес-процесу, в основі якої виділені елементи економічної безпеки, етапи визначення загроз для стабільного функціонування бізнесу.

Васильєва А.С. надає особливого значення факторам впливу науково-технічного розвитку на безпечний стан національної економіки. Науково-технічний розвиток, на думку автора, є базисом нової соціально-економічної парадигми сталого розвитку підприємництва.

Шеховцова Ю.А. звертає увагу на оптимізацію структури витрат на створення й утримання системи захисту економічної безпеки. Запропонувала авторську методику оптимізації структури витрат.

Смоквіна Г.А., дослідивши теоретичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства, особливо увагу привернула індикаторному підходу, де показники згруповані за функціональними складовими, надано критерії оцінки.

Зачосова Н.В. і Халіна О.В., розглядаючи питання забезпечення фінансової безпеки, звернули увагу на важливий напрям подальшого дослідження – вдосконалення механізму ідентифікації можливих загроз з метою ефективного застосування превентивних заходів щодо зміцнення економічної безпеки підприємства.

Кіпчарська Я.М. дослідила систему корпоративної безпеки і виділила такі її складові: техніко-технологічну, інтелектуально-кадрову, інформаційну та силову. У свою чергу названі складові самі є системою і включають підсистеми. Така

ієрархія полегшує дослідження, впорядковує всі елементи, сприяє послідовному і логічно зумовленому порядку вивчення проблеми.

На сьогодні, на думку автора, теорія економічної безпеки ще недостатньо розроблена, потребують впорядкування та систематизації об'єкти і суб'єкти, ознаки і характеристика загроз, джерела виникнення тощо. Особливої уваги потребує природа і структура загроз, механізм їх активації, канали проникнення в систему. Розробка теорії економічної безпеки підприємництва знаходиться ще на початковій стадії і має цікаву та безмежну перспективу розвитку з огляду на інтенсивний розвиток інфокомунікаційних та телекомунікаційних технологій [1, с. 63-67].

Постановка завдання. За результатами вже проведених досліджень категорія «економічна безпека» не завжди має чітке і вичерпне визначення. Дуже часто забезпечення економічної безпеки бізнесу зводиться до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів. Безсумнівно, що це важливо, але не можна зводити поняття «економічної безпеки підприємства» лише до такого захисту. У спрощеному вигляді його можна уявити, як відсутність різного роду небезпек і загроз. Або наявність механізму їх профілактики та знешкодження [2, с. 18-26]. Виходячи із завдань даної статті, зупинимося на такому визначенні: економічна безпека підприємства – це такий стан господарюючого суб'єкта, за якого він при найбільш ефективному використанні доступних ресурсів намагається захиститися і забезпечити досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику. З метою конкретизації змісту проблеми, що розглядається, доцільно більш докладно і комплексно висвітлити питання структурної організації системи внутрішньої та зовнішньої безпеки, основні моменти організації діяльності служби безпеки. Розкрити зміст основних методологічних підходів до її організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність і надійність роботи системи захисту економічної безпеки підприємства залежить від всього персоналу в цілому, його відповідальності і професіоналізму. Але більш цілеспрямовано функцію захисту здійснює спеціально підготовлений персонал, завданням якого і є забезпечення злагодженої роботи підприємства, збереження його майна, недопущення розголошення таємниці, припинення факторів насильницьких злочинів, збереження інтелектуальної власності і т.д.

В умовах ринкової економіки виробничі одиниці мають право повної економічної самостійності. Вони самі визначають свою економічну політику, визначають сегменти ринки, партнерів і клієнтів, формують портфель замовлень, організують виробництво і збут продукції, повністю відповідають за результати господарської діяльності

[7, с. 272-276]. Все це, безсумнівно, актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки підприємства, що в свою чергу вимагає створення власної системи, яка б відповідала завданням та особливостям виробничої діяльності. Створюючи таку систему захисту підприємства від загроз втручання в його структуру і процеси, необхідно звернути увагу на такі методологічні підходи [1, с. 65-67; 6, с. 231-239]:

– *Унікальність*. Система безпеки повинна бути унікальною і максимально адаптованою до конкретної виробничої одиниці. Шаблонний підхід полегшує злочинцям доступ до ресурсів підприємства;

– *Самостійність*. Це означає, що дана конкретна система захисту виробничої одиниці повинна бути відокремленою від інших. Не повинно бути зв'язку, хоча б і на засадах солідарності. Всі питання щодо безпеки вирішуються конфіденційно. Інформацією і досвідом обмінюватися не бажано, рішення щодо стратегії і політики безпеки не обговорювати. Але при цьому не можна допускати порушень законодавства. І особливої уваги потребує режим доступу до технологій і механізму захисту економічної безпеки підприємства [3, с. 3-8];

– *Комплексність*. Суть підходу полягає в тому, що система захисту економічної безпеки повинна забезпечувати всі аспекти функціонування підприємства: кадровий, інформаційний, фізичний, пожежний, техніко-технологічний, екологічний тощо [9, с. 279-288].

– *Пріоритетність заходів попередження*. Система повинна виявляти різні деструктивні чинники на ранніх стадіях та вживати заходів їх нейтралізації. Це набагато вигідніше, ніж подальша робота з усунення спричинених збитків і втрат;

– *Безперервність*. Цей принцип не потребує детального пояснення. Зрозуміло, що система захисту не може допускати перерви (паузи) у своїй роботі;

– *Законність*. Політика і стратегія безпеки, розроблена на підприємстві, повинна базуватися на чинному законодавстві і не вступати з ним у конфлікт;

– *Плановість*. Принцип забезпечує організованість системи безпеки. Кожен учасник процесу повинен діяти логічно, послідовно, суворо виконувати покладені на нього обов'язки. Діяльність із забезпечення економічної безпеки підприємства організовується на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі;

– *Ощадливість*. Передбачає економічну доцільність витрат: щоб вартість витрат була оптимальною і не перевищувала той рівень, при якому втрачається економічний сенс їх застосування [5, с. 28-34];

– *Взаємодія*. Координованість, встановлення тісних ділових контактів, узгодження дій у напрямі забезпечення економічної безпеки підприємства – головне призначення принципу взаємодії;

– *Конфіденційність*. Принцип передбачає дотримання режиму таємності щодо методів, засобів, ресурсів, системи захисту економічної безпеки підприємства, його політики і стратегії. Співробітники підприємства мають право і зобов'язані знати лише те, що на підприємстві функціонує служба безпеки, чого вони повинні дотримуватися в цьому плані і якою є відповідальність щодо порушення режиму безпеки. Система основних заходів безпеки повинна бути відома всім співробітникам підприємства, її вимоги повинні виконуватися;

– *Компетентність*. Всі наведені вище принципи та підходи є важливими, але цей принцип є важливішим за всі. Він забезпечує якісне виконання завдань дотримання режиму безпечного функціонування підприємства. Тобто, на основі цього принципу створюється якісний продукт, потенціал якого реалізується за допомогою вже допоміжних принципів. Забезпеченням режиму безпеки повинні займатися професіонали, які не лише досконало знають техніко-технологічну складову, а й уміють грамотно оцінити обстановку і прийняти правильне рішення.

Створення системи захисту економічної безпеки підприємства та організація її успішного функціонування повинні спиратися на методологічні основи наукової теорії безпеки. Завдання, що постають перед системою захисту економічної безпеки, можуть бути зведені до такого їх переліку:

– виявлення реальних і профілактика потенційних небезпек і загроз;

– визначення та застосування найбільш ефективних прийомів, методів та способів їх нейтралізації;

– створення та поповнення ресурсів для забезпечення життєздатності системи захисту (це може бути одним із найперспективніших напрямів дослідження на перспективу);

– створення корпоративної системи підтримки безпеки: взаємодія з правоохоронними та контролюючими органами з метою запобігання і припинення правопорушень, спрямованих проти інтересів підприємства [9, с. 279-288];

– відбір та підготовка команди професіоналів для роботи в системі забезпечення економічної безпеки підприємства.

До основних функцій системи захисту економічної безпеки підприємства можна віднести наступні: прогнозування, виявлення, попередження, ослаблення небезпек і загроз, забезпечення захищеності діяльності підприємства і його персоналу, збереження майна, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідація наслідків завданих підприємству збитків та ін. [8, с. 263-268]

Система захисту має бути побудована у відповідності до політики економічної безпеки підприємства, в якій відображено систему поглядів, захо-

дів, рішень, дій в галузі безпеки, які створюють сприятливі умови для досягнення цілей бізнесу, тобто політика безпеки дозволяє підприємству виконувати виробничу програму, реалізовувати свою продукцію, ефективно взаємодіяти з партнерами і клієнтами [4, с. 113-119]. Під стратегією безпеки розуміється сукупність найбільш значущих рішень, спрямованих на забезпечення успішного функціонування підприємства. Кожний суб'єкт господарювання має і політику, і стратегію безпеки. Вони мають свої особливості в залежності від специфіки підприємства, але, традиційно їх зводять до двох типів.

До першого типу відносять стратегію, призначенням якої є швидке реагування на загрози для економічної безпеки підприємства. Стратегія діє за схемою «загроза – відбиття». Це сама проста і зрозуміла. Модель реагує на появу ознак і загроз, на початок деструктивних процесів. Недоліком такої моделі є те, що вона починає діяти тоді, коли загрози вже в системі і вже діють. Тобто, підприємство потерпає від збитків.

Другий тип стратегій у своїй структурі має елементи прогностичного типу, механізми завчасного виявлення і знешкодження небезпек і загроз. Для управління такою стратегією необхідний більш високий рівень професійної підготовки персоналу. Але вона і більш ефективна.

Важливими складовими елементами наведених вище типів є об'єкт і суб'єкт безпеки. До об'єктів на даному етапі розвитку інфраструктури, видів виробничої діяльності, техніко-технологічної складової належать:

- усі аспекти діяльності підприємства: виробничий, комерційний, постачальний, управлінський та ін.;
- фонди підприємства;
- персонал;
- акціонери, партнери, клієнти;
- структурні підрозділи тощо.

Суб'єктами економічної безпеки підприємства є ті особи, підрозділи, служби, органи, відомства, установи, які безпосередньо займаються забезпеченням безпеки бізнесу. Оскільки діяльність із забезпечення безпеки підприємства багатоаспектна, це завдання неможливо вирішити за допомогою одного-двох органів. Як правило, до суб'єктів безпеки підприємства належить багато органів, які можна класифікувати за різними ознаками.

Виходячи з цього, можна визначити такі групи суб'єктів безпеки за ознаками:

- у залежності від приналежності: суб'єкти, що займаються цією діяльністю безпосередньо на підприємстві та зовнішні органи і організації;
- у залежності від безпосередньої участі: спеціальні суб'єкти та весь інший персонал фірми;
- у залежності від впливу на об'єкт безпеки: суб'єкти прямого призначення і непрямого;

- у залежності від легітимності: офіційні органи і кримінальні структури;

- у залежності від статусу: державні органи і недержавні.

Отже, до першої групи належать ті суб'єкти, які входять до структури самого підприємства і вирішують завдання щодо забезпечення його безпеки. До складу цієї групи входять спеціальні суб'єкти (служба безпеки, або охорона, пожежна команда, рятувальна служба), а також весь інший персонал підприємства, який також піклується про економічну безпеку свого підприємства.

До другої групи належать ті суб'єкти, які знаходяться за межами підприємства і не підпорядковуються йому. Це органи, які створюють умови забезпечення економічної безпеки підприємства. До них належать:

- законодавчі органи – приймають закони, що створюють правову основу діяльності щодо забезпечення безпеки на рівні держави, регіону, підприємства і особистості;

- виконавчі органи влади – проводять політику, деталізують механізми безпеки;

- судові органи – забезпечують дотримання законних прав підприємства і його співробітників;

- державні інститути – здійснюють охорону кордону, митний, валютно-експортний, податковий контроль і т. ін.;

- правоохоронні органи – ведуть боротьбу з правопорушеннями і злочинами, що негативно впливають на рівень економічної безпеки підприємства;

- система наукових установ – реалізує завдання з наукового опрацювання проблем економічної безпеки і підготовки кадрів.

З початком лібералізації економічного та соціально-політичного життя паралельно з державними почали утворюватися недержавні охоронні служби та інші організації та установи, що бралися надавати підприємствам послуги з охорони об'єктів, аналізу ситуації на ринку, надання консультацій, підготовки персоналу. На світовому рівні така практика забезпечувала успішне вирішення завдань економічної безпеки вже тривалий час і на достатньо високому рівні. У плані охорони підприємств з'явився ще один вектор, але він має кримінальний характер і в даній статті розглядатися не буде.

Призначенням механізму управління економічною безпекою підприємства є здійснення об'єктивно обумовлених і послідовних дій щодо її забезпечення. Основними його завданнями є: діагностика потенційних загроз і ризиків; профілактика загроз до моменту їх виявлення; визначення механізму перенаправлення загроз; створення механізму утилізації загроз; створення банку даних з характеристиками існуючих і потенційно можливих загроз; вироблення алгоритмів боротьби

з загрозами; створення та вдосконалення арсеналу засобів, прийомів та методів профілактики і боротьби з загрозами.

Залежно від розмірів підприємства формується і система безпеки, її основні параметри. Враховуються економічні, фінансові, техніко-технологічні, інформаційні, інтелектуальні, професійні, організаційні та інші характеристики підприємства. Малі підприємства зазвичай користуються послугами зовнішніх спеціалізованих приватних організацій: консалтингових, охоронних, інформаційних та ін. Це економічно вигідніше. Середні використовують зовнішніх партнерів і власну службу безпеки, тим самим мінімізуючи витрати. Для координації взаємодії утворюється єдиний центр з відповідальною особою на чолі.

А от вже для великих підприємств доцільно створювати власну службу безпеки, за роботу якої несе відповідальність один з керівників підприємства. У разі необхідності може створюватися колегіальний орган управління – рада безпеки. Організаційно служба безпеки з відділів, груп, підрозділів, серед яких важливе місце посідає аналітична група. Слід розуміти, що служба безпеки відповідає не лише за збереження інформації, комерційної таємниці. Вона працює на основі комплексного підходу і забезпечує виконання завдань з охорони підприємства і його фізичного матеріально-технічного ресурсу, дотримання режиму таємності, роботи з персоналом, пожежної безпеки тощо.

Висновки з проведеного дослідження.

Стан економічної безпеки підприємства залежить від багатьох факторів, що впливають на процес функціонування підприємства. Але на особливу увагу заслуговує безпосередньо система захисту. А саме, наскільки послідовно і логічно буде побудована її організаційна структура і встановлено зв'язок між її складовими – від суб'єкта до об'єкта, від мети до завдань і кінцевого результату. Важливо, що саме будуть представляти собою механізми взаємозв'язку між структурними складовими системи захисту економічної безпеки. Яким є механізм запуску в дію системи захисту – це питання надзвичайно важливе. Відповідно до цього повинні бути створені сигнальна і контрольна системи. І ще багато інших позицій структурного характеру та системного підходу до забезпечення оптимального стану економічної безпеки підприємства.

Наукова перспектива дослідження економічної безпеки підприємства має кілька аспектів як системного, так і природного характеру, серед яких,

на думку автора, найбільш цікавим є природа і структура загрози, джерело її виникнення і механізм її формування (визрівання) до такого стану, коли вона зможе реалізувати свій деструктивний потенціал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безуглая Н.С. Сущность экономической безопасности предприятия // Российское предпринимательство. – 2010. – № 4-1 (156). – с. 63-67. – URL: <http://bgscience.ru/lib/5880/>
2. Васильців Т. Г. Напрями стимулювання посилення соціальної відповідальності підприємництва у системі заходів зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні / Т. Г. Васильців // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – Одеса: Одеський державний економічний університет, 2010. – С. 18-26 (0,6 д.а.).
3. Зачосова Н. В. Визначення стратегічних орієнтирів зміцнення економічної безпеки фінансових установ як необхідний етап формування стратегії економічної безпеки України / Н. В. Зачосова // Бізнес Інформ. – 2016. – № 1. – С. 272-276. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_1_46
4. Смоквіна Г. А. Сучасні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства: теоретичний досвід і практичне використання / Г. А. Смоквіна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 11. – С. 231-239. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_11_38
5. Васильева А.С. Научно-техническое развитие, как фактор устойчивого развития и обеспечения экономической безопасности // Креативная экономика. – 2012. – № 9 (69). – с. 3-8. – URL: <http://bgscience.ru/lib/4810/>
6. Кіпчарська Я. М. Функціональна структура корпоративної безпеки підприємства / Я. М. Кіпчарська // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 279-284. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_3_45
7. Шеховцова Ю.А. Теория предельной полезности при обосновании затрат на безопасность // Российское предпринимательство. – 2013. – № 1 (223). – с. 28-34. – URL: <http://bgscience.ru/lib/7927/>
8. Халіна О. В. Ключові аспекти забезпечення фінансової безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Халіна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 263-268. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_43
9. Батова В.Н., Павлов А.Ю. Экономическая безопасность бизнес-процессов в условиях реализации концепции устойчивого развития // Российское предпринимательство. – 2014. – № 23 (269). – с. 113-119. – URL: <http://bgscience.ru/lib/8742/>